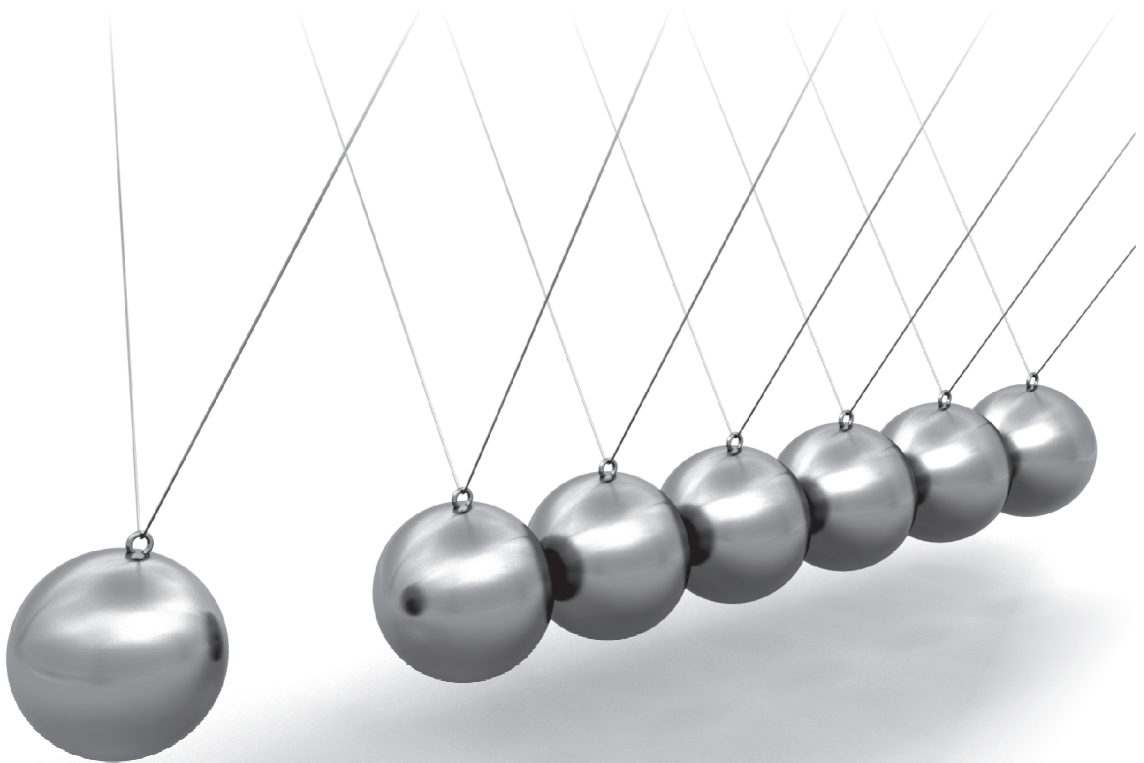

Свакодневица и друштвени одговори на епидемијске кризе 1914–2020

Милан Ристовић (уредник)

1838

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет, Универзитет у Београду | 2021

1838

C

**вакодневица
и друштвени одговори
на епидемијске кризе
1914–2020**

Зборник радова

Милан Рисџовић (уредник)

Едиција *Човек и друштво у време кризе*

*Свакодневица и друштвени одговори
на епидемијске кризе 1914–2020*

Зборник радова

Милан Ристовић (уредник)

Београд 2021.

Издавач

Универзитет у Београду – Филозофски факултет

Чика Љубина 18–20, Београд 11000, Србија

www.f.bg.ac.rs

За издавача

Проф. др Миомир Деспотовић,
декан Филозофског факултета

Рецензенти

Проф. др Данијел Синани,

Одељење за етнологију и антропологију,
Филозофског факултета, Универзитета у Београду

Проф. др Владимир Турјачанин,

Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци

Др Горан Милорадовић, научни саветник,

Институт за савремену историју, Београд

Лектор

Биљана Цукавац

Дизајн корица

Ивана Зорановић

Припрема за штампу

Досије студио, Београд

Штампа

ЈП Службени гласник, Београд

Тираж

200

ISBN 978-86-6427-186-8

Овај зборник је настао у оквиру научноистраживачког пројекта
Човек и друштво у време кризе, који финансира
Филозофски факултет Универзитета у Београду.

САДРЖАЈ

- 7 | *Милан Ристићовић*
Реч уредника
- 9 | *Алексеј Тимофејејев*
Информисање српске јавности о епидемији тифуса
у првој половини 1915.
- 23 | *Дубравка Стојановић*
„Чување постеље и узимање на знојење“. Свакодневни
живот Београђана у време шпанске грознице 1918–1919.
- 35 | *Јелена Рафаиловић*
Хигијенске прилике и заразне болести међу радницима у
Краљевини Југославији (прилог истраживању)
- 49 | *Милан Ристићовић*
Између сузбијања и идеолошке употребе заразних болести
у окупираној Србији у Другом светском рату
(предлог за даље истраживање)
- 63 | *Раѓина Вучећић*
Вариола вера и вакцинација Београђана 1972. године
- 77 | *Драѓан Појадичић*
Борба против епидемије ковида-19 у Србији: мере и намере
- 93 | *Зоран Павловић*
„Планирана пандемија“? Теорије завере о корона вирусу
- 109 | *Лидија Б. Раѓуловић*
„Физичка дистанца“ vice versa „социјална дистанца“
у време пандемије – антрополошки огледи
о друштвеним и културним праксама
- 123 | *Илдико Ергеи*
Еластичност и отпор – свакодневне праксе у транзицији
ка постковид-19 реалности

Лидија Б. Радуловић*

„ФИЗИЧКА ДИСТАНЦА“ *VICE VERSA*
„СОЦИЈАЛНА ДИСТАНЦА“ У
ВРЕМЕ ПАНДЕМИЈЕ
– АНТРОПОЛОШКИ ОГЛЕДИ
О ДРУШТВЕНИМ И КУЛТУРНИМ
ПРАКСАМА

Апстракт: Синтагме „физичка дистанца“ *vice versa* „социјална дистанца“ у јавном и колоквијалном говору током пандемије ковид-19 користе се као синоними иако су то различити концепти који имају и различито значење. У раду се разматра утицај културних вредности и норми понашања на схватање и прихватање препорука за физичко дистанцирање. Указује се на појаву различитих облика социјалног дистанцирања и стигматизације у јавном дискурсу према етничким групама и социјално маргинализованим особама. Посебан облик социјалне дистанце у јавном говору и на друштвеним мрежама успоставља се према грађанима који свесно и намерно крше прописане мере, затим према „антиваксерима“, „антиковид пропагаторима“ и „антимаскерима“.

Кључне речи: ковид-19, физичка дистанца, социјална дистанца.

Увод

У овом тренутку, али и у протеклих више од годину дана, широм света мисли великог броја научника из различитих академских дисциплина заокупљене су глобалном пандемијом изазваном корона вирусом. Та чињеница јесте и својеврстан феномен *eo ipso*. „Антро-

---

* Лидија Б. Радуловић, ванредна професорка, lradulov@f.bg.ac.rs Ауторка је запослена на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Истражује теме из области антропологије религије (тренутно се бави религијским животом у затворима у Србији), интерсекцијом религије и рода, родно заснованим насиљем и другим темама.

полози нису никада били ти који ће први и најгласније проговорити у кризним временима“ (Beyer, 2020)¹, међутим, велики број антрополошких радова, есеја, осврта и извештаја објављен је на порталима, блоговима и у часописима.² Антропологија има потенцијал да пружи свој научни допринос, пре свега у оквиру унапређења, производње и преношења релевантних и корисних знања (Stellmach et al., 2018).³ Поједини антрополози имају искуства и знања у истраживањима других заразних болести као што су AIDS, колера, ебола⁴, SARS, туберкулоза и зика. Посматрајући локални контекст, антрополози истражују који социјални, економски и политички фактори утичу на ширење, успешност превенције и лечење ковида –19. Енис-Макмилан и Хеџиз сматрају да „COVID-19 јесте нов али људски одговори на епидемије нису“ (Ennis-McMillan & Hedges, 2020).

Парафразирају идеју Клода Леви-Строса, физичка дистанца није потребна само да би се „заравнала крива“ већ зато што је „добра за мишљење“ (Levi-Stros, 1990, 117). И сâм наслов рада упућује на то да рад јесте огледног типа, преиспитује појмове физичке дистанце и *vice versa* социјалне дистанце, синтагме које се током пандемије ковид-19 погрешно користе као синоними, њихову културну и социјалну концептуализацију и праксе у свакодневном животу. Обим овог рада дозвољава само да се покрену нека од истраживачких питања, а једно од њих јесте – како су културне вредности и норме понашања утицале на схватање и прихватање препорука за физичко дистанцирање и изолацију, како је (не)практиковање физичке дистанце чак и од високих владиних функционера допринело да заживе различите концептуализације тога шта значи бити солидаран према другима и поштовати мере. У другом делу рада проблематизујем једну од последица пандемије – појаву социјалног дистанцирања и стигматизације која се продукује у јавном дискурсу, како у штампаним и дигиталним медијима тако и на друштвеним мрежама. Чини се наиме изве-

1 <https://allegralaboratory.net/on-being-voices-of-prudence-in-times-of-a-pandemic-corona/>

2 <http://somatosphere.net/2020/ethnography-in-pandamning-times.html/>; <https://anthro.illinois.edu/news/2020-04-09/anthropologists-covid-19/>; <https://medanthucl.com/>; <https://anthrocovid.com/>; <https://anthrocovid.com/summaries-of-responses/responses-to-social-isolation-summaries-of-contributions/> Део тима Данијела Милера чине и антрополози са Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета, Универзитета у Београду: Бојан Жикић, Марко Пишев и Младен Стајић.

3 О антрополошким методама и начинима на које могу да се примене у хитним ситуацијама у јавном здравству видети: Stellmach et al., 2018.

4 На антрополошкој платформи *Ebola Response Anthropology*, <http://www.ebola-anthropology.net/> могу се наћи детаљна упутства и препоруке у вези са социокултурним и политичким димензијама еболе на основу којих се могу израдити одговарајуће интервенције на локалном нивоу.

сним производња и репродукција социјалних односа дистанцирања од „оних“ и „других“ од којих желимо да се оградимо, према којима смо уздржани, или желимо да се заштитимо, јер их перципирамо као потенцијалну претњу по сопствено здравље (физичко и психичко), било да намерно и свесно не поштују прописане мере или су генерално антиковид пропагатори од којих су најагресивнији „антиваксерни“. Не можемо говорити о обиму и интензитету те појаве, препознајем и бележим њену присутност, различите обрасце дискурса или понашања за које не знамо ни колико ће опстати и да ли ће можда постати трајни обрасци, или су само ефемерни продукти околности.

Домаћи антрополози се углавном баве теренским истраживањима у Србији „антропологијом код куће“⁵, и пре него што је пандемија глобално наметнула „рад од куће“ свима којима је то природа посла дозвољавала, антрополози су се опробали у релативно новој дисциплини дигиталној антропологији и етнографији производећи „антропологију од куће“ (Goralska, 2020). Поштујући мере физичког дистанцирања, изолације и карантина у време проглашења ванредног стања у Србији, али и због сопственог здравственог стања, као особа под ризиком, ослонила сам се на системско посматрање и медијске изворе, пре свега, блогове, новинске чланке и вести на интернет сајтовима и порталима који су објављени код нас и у свету, као и на коментаре и реаговања грађана Србије.

Физичка дистанца – удаљити се а остати близак

Светска здравствена организација је препоручила одржавање социјалне дистанце имајући притом у виду одржавање физичке раздаљине између људи, како би се спречила трансмисија корона вируса. Социолози и антрополози указали су на то да појам социјалне дистанце, у наведеном случају, није адекватан јер подразумева дистанцирање у социјалним односима које може постојати и онда када нема физичке удаљености, и обратно, у току пандемије ковида-19 и увођења карантина и изолације, физички смо се одвојили и затворили у своје домове, али нисмо прекинули са одржавањем социјалних односа користећи модерне технологије и друге стратегије, како бисмо и поред физичке дистанце комуницирали на најразличитије начине. О томе сведоче многобројни клипови и видео-снимци који су постали вирални као што су маштовити начини достављања хране, наздрављање и куцање чашама са тераса у Италији, хорско певање

5 Синтагма „антропологија код куће“ користи се колоквијално и означава концепт антрополошких истраживања у сопственој култури.

са тераса, аплаузи здравственим радницима и други видови изражавања заједништва.

У овом делу рада пратим понашање грађана Србије након што је Влада Републике Србије прогласила ванредно стање и донела епидемиолошке мере. Мандерсон и Левин (Manderson & Levine), медицинске антрополошкиње, упознате са епидемијама и пандемијама широм света, сматрају да тренутну пандемију ковид-19 издваја, у односу на све досадашње епидемије и пандемије, не њена размера већ настојање националних држава да сузбију ширење вируса (Manderson & Levine, 2020, стр. 367).⁶

Влада Републике Србије, као и националне владе широм света⁷, увела је у првом таласу ванредно стање и доносила посебне уредбе, наредбе, одлуке, закључке, уредбе о измени и допуни уредбе које су нам биле интерпретиране на свакодневним јавним обраћањима Кризног штаба, а неретко и самог председника Александра Вучића. У периоду од 16. марта 2020. до 24. априла 2020. године у дванаест бројева *Службеној иласника РС* објављене су различите *Уредбе*⁸ и *Наредбе*⁹. Најпре је донета забрана кретања за време ванредног стања и полицијског часа која је важила за лица старија од 65 година (уз дозволу да у одређено време могу да изађу у трајању од 60 минута), затим за сва лица млађа од 65 година од 18 часова до 5 часова радним данима, док је за време викенда важила забрана од петка од 18 часова до понедељка до 5 часова. Претпоставило се да ће на ширење епидемије утицати културни обрасци понашања којима се придаје велики значај, као што је породично окупљање за време празника, посебно Божића, Ускрса и породичних слава. Забрана кретања је тако поштрена за време ускршњих празника закључавањем (од петка 17. априла у 17 часова до уторка 21. априла у 5 часова) и првомајских празника (од четвртка 30. априла од 18 часова до понедељка 4. маја до 5 часова), за све грађане (осим оних који су имали радну обавезу).

Епидемиолошке мере изолације, самоизолације и карантина биле су усмерене ка сигурном обезбеђивању физичке дистанце и

---

6 С правом постављају питање како би свет изгледао да су владе подједнако реаговале на глобалне проблеме као што су родно засновано насиље, климатске промене, рат, сиромаштво, глад и AIDS (Manderson & Levine, 2020, стр. 367).

7 Србија је увела ванредно стање 15. марта 2020. Укупно 22 европске државе су увеле ванредно стање, најпре Италија, затим, Литванија, Мађарска, Летонија, Естонија, Белгија и друге.

8 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/31/1/reg>; <https://www.paragraf.rs/svi-propisi-uputstva-za-sprecavanje-sirenja-kورونا-virusa-covid-19.html>

9 Исто.

забране контаката. Физичко дистанцирање, како је показало искуство већине ранијих епидемија и пандемија, представља најједноставнији а уједно и најефикаснији начин спречавања ширења вируса и оболевања већег броја људи од ковида-19. Увођењем мере физичког дистанцирања се спречава да већи број људи борави на једном месту, наиме физичка дистанца је прописана на два метра, у том смислу, у затвореном простору свака особа би требало да се практично нађе у центру од четири квадратна метра. У ситуацијама када таква физичка дистанца није могућа, отказивани су сви масовни догађаји и скупови, затварани факултети, школе а запослени који су имали услова прешли су на „рад од куће“. Исцртани кругови и линије кредом или залепљене налепнице и знакови упозорења „ $\leftarrow 2 \text{ м} \rightarrow$ “ широм света¹⁰ постали су нова реалност, опомена да се ради своје безбедности и безбедности других особа држимо на безбедној удаљености. Поменуте знаковне поруке за физичку дистанцу требало је да послуже одржавању реда, да нам улију осећај сигурности али код појединих људи су, напротив, изазивале анксиозност уместо да је ублажавају.

Изолација, самоизолација, карантин и физичка дистанца су универзална превентивна правила у већини земаља широм света, у односу на остале прописане мере претпоставља се да су оставиле низ далекосежних последица на појединце и друштво у целини, иако су биле оправдане и у појединим моментима допринеле да се, као што сада знамо, бар привремено, сузбије епидемија и „заравна крива“. Изолација и затварање у „четири зида“ код појединих људи изазвали су друге здравствене проблеме, анксиозност, усамљеност, депресију, довели до сиромаштва, губитка посла, до пораста породичног насиља, до страха од онога шта доноси сутра али и неизвесна будућност. Социјална (само)изолација имала је и своје позитивне стране, људи су проналазили различите начине, често и веома креативне, да искажу свој однос према застрашујућој стварности, бавили су се пословима у кући који су увек чекали неку бољу прилику или више слободног времена, одржавали социјалне везе на даљину уз помоћ модерних технологија, посветили се члановима породице и слично.

Истраживања потврђују да је Србија у прва два месеца од проглашења епидемије по строгости мера била пета од 186 земаља (Попадић, видети у овом зборнику). Јапан је пример да увођење строгих мера закључавања није пресудно за успостављање и поштовање фи-

10 Видети фотографије: <https://www.slobodnaevropa.org/a/world-health-society-coronavirus/30511339/p1.html#comments>

зичке дистанце (Nagai, 2020).¹¹ Холандија се определила за „интелигентно“ закључавање, наине њена влада се ослања на индивидуалну друштвену одговорност, иако се показало да се мултикултурална разноликост популације опире униформном третману, те да физичко удаљавање становници различитог порекла не конципирају и практикују на исти начин (Martinez, 2020). У току епидемије ковида-19 у Србији, а поготово у време када се број заражених драстично повећавао у више таласа, управљање извршне власти је било централизовано, Кризни штаб је руководио епидемиолошким мерама уз низ контрадикторности и недоследности, често уз оклевање и пропуштање правог тренутка да се мере поопштре или попусте. У више наврата бурни протестни или слављенички догађаји доводили су и до очигледног кршења мере физичког дистанцирања: прослављање победе Српске напредне странке на изборима (након тог догађаја се заразило више чланова и неколико високих функционера странке); протести грађана у јулу 2020. године, као уосталом и широм света, након најаве увођења полицијског часа и пребацивања кривице на грађане; отварање споменика Стефану Немањи 27. јануара 2021. године уз присуство неколико хиљада људи који су кршили више епидемиолошких мера; а у марту и априлу око истог споменика играно је коло, многи грађани нису носили маску и свакако нису одржавали дистанцу; неколико цркава је игнорисало препоруке о социјалној изолацији и физичком дистанцирању и поред апела патријарха Иринеја да се литургије не одржавају – врхунац је свакако био у причешћивању стотинак верника истом кашичицом (видети Пишев и сар., 2020). Непослушност грађана, како су сматрали Кризни штаб, премијерка и председник, била је главни разлог ширења вируса и немогућности да се „заравна крива“. Премијерка Србије Ана Брнабић критиковала је старије особе, јер нису послушали апел владе да остану у својим кућама, сматрала је да је грађанска дисциплина забрињавајућа, уз претњу да ће за кршење одредбе увести казну од 150.000 динара¹²; „потребна је самодисциплина и огромна доза солидарности“ које нема, те да „Сви грађани треба да схвате последице неодговорног понашања на најјаснији начин.“¹³ Председник Александар

11 <https://anthrocovid.com/2020/05/04/making-staying-at-home-popular-social-norms-as-a-force-for-encouraging-social-distancing/>

12 Brnabić: Zbog nediscipline oštrije mere, za izlazak starijih do 65 kazna 150 000!, Danas, 16. 3. 2020. <https://www.danas.rs/drustvo/brnabic-zbog-nediscipline-ostrije-mere-za-izlazak-starijih-od-65-kazna-150-000/>

13 Brnabić: „Borba protiv covid-19 u Srbiji nije suzbijanje demokratije“, Euractiv.rs, 15. 4. 2020. <https://euractiv.rs/2-srbija-i-eu/102-vesti/14833-brnabi-borba-protiv-covid-19-u-srbiji-nije-suzbijanje-demokratije>

Вучић је као посебну претњу за ширење заразе означио држављане Србије који су се враћали са привременог рада у иностранству.

Младен Вујошевић: „Да ли старији од 65 треба да носе жуте траке. И у затвору постоји право на шетњу.“¹⁴

Мицко: „Молим председника и премијерку да нам се не обраћају тако хистерично, јер само дижу панику... По њима ми смо неодговорни, али нека се сете шта су причали пре недељу дана. Немојте нам претити, а председник нек нам се обраћа нормалним гласом, човек не делује умирујуће, напротив.“¹⁵

Кршење правила од појединих функционера, па и председника Републике, с једне стране, сматра се неправедним, јер остаје некажњено, што је и изазвало бурне реакције на друштвеним мрежама и у коментарима на страницама информативних гласила, а с друге стране, утиче на грађане као негативан пример. Медицински утемељена и оправдана потреба за ороченим боравком у карантину често је била праћена неповерењем у његову нужност, недисциплином и кршењем правила чиме се угрожавало здравље других људи. Нејасна граница између идеолошки обојених разлога, као у случају Јоване Поповић ауторке антирежимске песме „Багра“¹⁶, за хапшење и затварање појединих људи имала је различите последице и циљеве.

Хол је истраживао како се људи физички дистанцирају у социјалним ситуацијама и како се структурирају међуљудски односи, односно, како култура мења човекове просторне перцепције, „језик простора је једнако различит као и говорни језик“.¹⁷ Суштина процеса комуникације зависиће у великој мери од удаљености, а промена просторног растојања може да утиче више на комуникацију од изговора речи, сматра Хол (Хол 1976, 173). У западној култури, људи су веома осетљиви на близину друге особе, настоје да одрже одређену границу у зависности од интимности односа, уколико осете да се нека особа сувише приближила аутоматски и готово несвесно ће узмакнути. Данас, у доба пандемије, различитост културне перцепције простора је глобализована, ослања се на самодисциплину и рачуна да ће

14 <https://www.danas.rs/drustvo/brnabic-zbog-nediscipline-ostrije-mere-za-izlazak-starijih-od-65-kazna-150-000/komentari/>

15 Исто.

16 Ухапшена под оптужбом да није поштовала меру карантина, иако није добила званично решење о кућној изолацији. Пуштена је после 22 дана. <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=623>

17 Антрополог Едвард Хол увео је теоријски концепт *ипроксемије*, начина на који људи перципирају и користе културно дефинисани приватни и јавни простор (Hall 1963).

грађани поштовати прописане мере физичке дистанце од два метра. Интимна зона је редефинисана у простор који евентуално делимо само са члановима породице, или, тачније са онима са којима живимо у истом дому. Утицај културних концепција интимности и блискости, међутим, јесте толико значајан да се велики број заражених у Бразилу, и јужним медитеранским земљама тумачио на основу немогућности да одрже прописану зону безбедне удаљености, како сматра Ратко Божовић, „платиле су цену међусобне блискости“.¹⁸ Непосредност, спонтаност, блискост и у комуникацији са непознатима, сматрају се културним одликама становника у земљама Медитерана, док се у земљама Скандинавије везују за суздржаност и дистанцираност.

Остати код куће јесте несумњиво најефикаснији начин одржавања физичке дистанце и истовремено привилегија, међутим, велики број људи је свакодневно изложен циркулацији вируса и није у могућности да одржи прописану дистанцу по природи радне обавезе – лекари и остало медицинско особље, радници у супермаркетима и на радним местима од виталног значаја за одржање нормалног живота; затим, корисници услуга социјалне заштите смештени у домовима и центрима; нековид пацијенти који су се лечили или оперисали у болницама; Роми који живе у неусловним насељима, бескућници и други.

Социјална дистанца – од оних који шире лажне вести, токсичне и нетачне информације

Роберт Парк је теоретизовао концепт социјалне дистанце у истраживањима о расним ставовима. Парк сматра да се социјална дистанца изражава према појединцима или групама од стране оних који се суздржавају да успоставе односе, јер не разумеју у потпуности припаднике других раса, класа или етничких група (Park, 1924, 340). Роберт Парк је написао рад 1924. године – временом и различитим процесима друштвеног раслојавања социјална дистанца се успостављала на основу социјалног статуса, вере, политичке опредељености, рода и сексуалне оријентације. Индикативно је да ковид-19 производи низ различитих облика социјалног дистанцирања. Недостатак знања о корона вирусу, начинима на које се преноси инфекција, колико је ковид-19 опасна болест, како се лечи и које последице оставља, изазивао је код грађана несигурност и страх, а страх од заражавања је појачавао социјалну искљученост, дискриминацију и со-

18 <https://nova.rs/svet/severnjacima-dovoljan-metar-distance-juznjacima-i-dva-malo/>

цијално дистанцирање између различитих друштвених група. Прва на удару у Србији била је азијска популација, пре свега она која потиче из Кине, наине постао је виралан и медијски добро пропраћен натпис на једној кинеској радњи у Темерину којим се грађани Србије обавештавају да власници немају вирус, те да нису били у Кини од прошле године, а купци се моле „да буду паметни и не слушају глупости“.¹⁹ Наравно, то није био усамљен пример; у другим државама Европе, САД-а и Канаде ширили су се различити облици расизма усмереног на кинеску популацију и њихове културне прехрамбрене обичаје. Друштвене мреже су биле преплављене ксенофобичним мемовима и примерима продавница и кафића у Јужној Кореји, Јапану и Италији (Рим) са натписима на улазу на којима је писало да је Кинезима забрањен улаз (Fottrell, 2020).

Категорије као што је ромска популација, особе са инвалидитетом, бескућници,²⁰ лица лишена слободе, налазили су се, поред већ постојећих структурних узрока и социјалне искључености, у ситуацији веће изложености ризику од инфекције и новим облицима неједнакости и социјалне дистанце, и на тај начин перципирани као преносиоци вируса.²¹ Роми, на пример, углавном живе у нехигијенским насељима без воде и струје, не носе маске, немају дезинфекциона средства; нису имали ни „довољно информација и знања о мерама заштите и циљу спречавања заразе“;²² немају могућност да поштују изолацију и одржавају физичку дистанцу у пренасељеним неусловним насељима, а забрана и ограничење кретања онемогућило је да задовоље основне животне потребе јер приходи већине Рома зависе од рада у неформалној економији (сакупљању секундарних сировина, пијачној продаји и сезонским пословима).²³

19 Corona virus, Balkan i Kina: Teorije zavere, lažne vesti i zablude“, BBC NEWS , 29. 1. 2020. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51292766>; <https://www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti/nemamo-virus-budi-pametan-covek-mi-smo-kinezi-iz-srbije-status-kineske-robne-kuce-iz/hbptgtj>

20 <http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-in-action/status-and-socioeconomic-rights/item/1556-apel-vladi-republike-srbije-hitno-je-potrebna-pomo%C4%87-u-hrani-za-najugro%C5%BEenje>

21 „Posledice Kovid-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku: uzroci, ishodi i preporuke“, Beograd 2020. http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_položaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf

22 „Посебан извештај заштитника грађана са препорукама: Услови у ромским насељима у ситуацији ванредног стања и примене мера заштите услед епидемије корона вируса (Ковид-19)“ мај 2020. <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/6608-19>

23 „Podkast NDNV-a: Među Romima ima obolelih i umrlih od kovida-19, ali za njih niko ne mari.“ <https://beta.rs/vesti/covid-19/132062-podkast-ndnv-a-medju-romima-ima-bolelih-i-umrlih-od-kovida-19-ali-za-njih-niko-ne-mari>

Посебну хетерогену групу чине противници увођења мера такзвани корона скептици који доводе у питање научно оправдано физичко удаљавање од два метра и друге мере; сматрају да је вирус измишљен, да маске не могу да заштите и сасвим супротно да су штетне („антимаскери“, Ердеи, видети у овом зборнику); да је физичка дистанца прописана како би омогућила лакше праћење, помоћу софтверске модерне технологије, сателита или 5Г мреже.

Дистанца у социјалним односима, социјална и емоцијална одвојеност, постепено се конструише између одређених појединаца – то су чланови различитих *on-line* група, они који коментаришу испод електронских верзија медијских текстова, они који деле антиковид материјале на друштвеним мрежама, наше комшије, пријатељи, познаници и рођаци који подлежу „инфодемiji“²⁴ – прихватању и усвајању лажних уверења. Посебну групу у Србији чине поклоници „теорија завере“ (Павловић, видети у овом зборнику) које стижу из глобалног репертоара, изразито су медијски заступљене нарочито на друштвеним мрежама, у таблоидима и на појединим ТВ каналима ако што су Пинк, К1, ТВ хепи. Ограничен обим овог рада не дозвољава детаљнију анализу друштвених мрежа и других медијских извора. Поменућу стога само један илустративан пример. У ширењу лажних или погрешно интерпретираних вести предњачи др психологије Мила Алечковић, тврдећи да Фајзер вакцина није средство против ковида-19, који узгред није ни изолован, да лекари у Француској одбијају да вакцинишу, те да је страх од „вируса убице“ неоснован, јер није тачно да ће многи умрети.²⁵

Пријатељ ми је послао ову поруку: „на месту где сам вакцинисан спутник вакцином метални новац стоји као да га држи магнет.“ Поред тога, треба још нешто знати: СПУТНИК ВАКЦИНА ЈЕ ИСТО, КАО ФАЈЗЕР, ГЕНСКИ ТРЕТМАН. Објавите људима, који су у заблуди! [@SrbijaMila] (2021, Jun 11).

Само неколико твитераша је позитивно реаговало на овај твит, већина је коментарисала веома негативно, упућивала увреде или на духовит начин исмејавала твит Миле Алечковић: „Мени дали Фајзер, чип кренуо да копа Биткоине“ [@Libkony] (2021, Jun 12).

Видео у којем Алечковић изјављује да „PCR тестови ништа не дијагностикују“ на Фејсбуку је подељен 60.000 пута, што свакако

24 Директор Светске здравствене организације је упозорио да се лажне вести „шире брже и лакше од вируса и једнако су опасне“ као и да се „не боримо само против епидемије, боримо се против инфодемije“. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>

25 <https://www.istinomer.rs/facebook-provere/nije-tacno-da-niko-nije-umro-od-kovida-19-u-nemackoj/>

може да представља, због негативног утицаја на људе који не могу да се снађу у мору информација или немају довољно капацитета да их разумеју, претњу по јавно здравље.²⁶

Закључак

Физичка дистанца није само поуздана, историјски потврђена епидемиолошка мера спречавања ширења епидемије, она је и културна пракса која нам говори о вредностима, етици, простору за манипулацију и остварење политичких циљева. Социјална дистанца није само арена за дискриминацију, неједнакост и искљученост као последица појачане рањивости услед ковида-19, већ и епидемиолошка мера којом се штитимо од лажних вести, токсичних и нетачних информација.

Одговорност према другима поштовањем епидемиолошких мера, мотивисаност да заштитимо друге од себе и себе од других представља захтеван процес, а задатак који стоји пред државним девастираним институцијама јесте да обнове и учврсте своје позиције у друштву, како би се ангажовале на оснаживању својих грађана. Можда је то требало да буде један од циљева Владе Србије уместо оптуживања грађана за недисциплину и позивање на одговорност за ширење епидемије.²⁷

Референце

- Beyer, J. (2020, March 23). On being voices of prudence in times of a pandemic – #Corona, *Allegralab*. <https://allegralaboratory.net/on-being-voices-of-prudence-in-times-of-a-pandemic-corona/>
- Ennis-McMillan, M., & Hedges, K. (2020). Pandemic Perspectives: Responding to Covid-19. *Open Anthropology* 8 (1). <https://www.americananthro.org/StayInformed/OAArticleDetail.aspx?ItemNumber=25631>
- Fottrell, Q. (2020, February 3). “No Chinese allowed”: Racism and fear are now spreading along with the coronavirus. *Market Watch*. <https://www.marketwatch.com/story/no-chinese-allowed-racism-and-fear-are-now-spreading-along-with-the-coronavirus-2020-01-29>

---

26 <https://cinjenice.afp.com/aleckovic-netacno-tvrди-da-pcr-testovi-nista-ne-dijagnostikuju-i-da-niko-nije-umro-od-covid>

27 Грађани су најчешће процесуирани због кршења мера самоизолације, а поједини су се обратили Јукому будући да нису добили никакво обавештење о својим обавезама приликом уласка у земљу.

- Góralaska, M. (2020). Anthropology from Home: Advice on Digital Ethnography for the Pandemic times. *Anthropology in action*, 27(1), 46–52. <https://doi:10.3167/aia.2020.270105>
- Hall, E. (1963). A System for the Notation of Proxemic Behavior. *American Anthropologist*, 65, 1003–1026.
- Hol, E. (1976). *Nemi jezik*. BIGZ, Biblioteka XX vek.
- Levi-Stros, K. (1990). *Totemizam danas*. Biblioteka XX vek.
- Manderson, L. & Levine, S. (2020). COVID-19, Risk, Fear, and Fall-out. *Medical Anthropology*, 39 (5), 367–370. <https://doi.org/10.1080/01459740.2020.1746301>
- Manderson, L., & Aaby, P. (1992). An Epidemic in the Field? Rapid Assessment Procedures and Health Research. *Social Science and Medicine*, 35(7), 839–850.
- Martinez, E. B. (2020, april 3). Towards a Covid-19 Lexicon of Conceptual off-shoots: locking sociality down in the Netherlands and Spain. *Allegralab*. <https://allegralaboratory.net/towards-a-covid-19-lexicon-of-conceptual-off-shoots-locking-sociality-down-in-the-netherlands-and-spain/>
- Nagai, J. (2020, May 4). Making Staying at Home Popular: Social Norms as a Force for Encouraging Social Distancing. *Collecting COVID-19*. <https://anthrocovid.com/2020/05/04/making-staying-at-home-popular-social-norms-as-a-force-for-encouraging-social-distancing/>
- Park, E. R. (1924). The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relation. *Journal of Applied Sociology*, 8, 339–344. Robert Ezra Park. “The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relations.” *Journal of Applied Sociology* 8 (1924): 339–344.
- Pišev, M., Žikić, B. i Stajić, M. (2020). Indeks „korona“: simbolička upotreba kovida-19 u javnom govoru Srbije. *Etnoantropološki problem*, 15(3), 845–877. <https://doi.org/10.21301/eap.v15i3.9>
- Stellmach, D., Beshar, I., Bedford, J., Philipp, du C., & Stringer, B. (2018). Anthropology in public health emergencies: what is anthropology good for?. *BMJ Glob Health*, 3, 1–7. <https://doi:10.1136/bmjgh-2017-000534>

Lidija Radulović*

„PHYSICAL DISTANCE“ *VICE VERSA*
„SOCIAL DISTANCE“ AT THE TIMES OF PANDEMIC-
ANTHROPOLOGICAL SURVEY ABOUT SOCIAL AND
CULTURAL PRACTICE

Abstract: This article explores influence of cultural values and behavioural norms in understanding and acceptance of suggestions for physical distance. It focuses to the appearance of various social distancing and stigmatization of public; In particular towards ethnic groups and socially marginalized persons. Particular form – variation of social distancing in public speaking and social media, created towards citizens who with conscience, deliberately break introduced measures and towards people who are against vaccination, who are anti –Covid propagators and anti-masks wearer policy.

Key words: COVID- 19 pandemics, physical distance, social distance.

---

* Lidija Radulović, B., Associate professor, Department of Ethnology and Anthropology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, lradulov@f.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

316.62:616.98-036.22(082)

316.728(497.11)“19/20“(082)

614.2(497.11)“19/20“(082)

СВАКОДНЕВИЦА и друштвени одговори на епидемијске
кризе 1914–2020 : зборник радова / Милан Ристовић (уредник).
– Београд : Универзитет, Филозофски факултет, 2021 (Београд :
Службени гласник). – 134 стр. : илустр. ; 24 см. – (Едиција Човек и
друштво у време кризе)

» ... у оквиру научноистраживачког пројекта Човек и друштво у
време кризе' ...“ --> колофон. – Тираж 200. – Стр. 7–8: Реч уредника
/ Милан Ристовић. – Напомене и библиографске референце уз
текст. – Библиографија уз сваки рад. – Abstracts.

ISBN 978-86-6427-186-8

1. Ристовић, Милан, 1953– [уредник]

а) Епидемија -- Србија -- 20в-21в -- Зборници б) Здравствена
заштита -- Србија -- 20в-21в -- Зборници в) Србија -- Свакодневни
живот -- 20в-21в -- Зборници

COBISS.SR-ID 52089097

Анализе понашања људи у условима епидемија и то како епидемија различитог „типа“ (ратних или мирнодопских), тако и у различитим периодима током прошлог века заиста су ретке, а оне интердисциплинарне природе још су ређе. Зборник *Свакодневица и друштвени одговори на епидемијске кризе 1914–2020*. групе аутора са Филозофског факултета Универзитета у Београду представља управо један такав покушај.

Из рецензије др Горан Милорадовић

Посебну вредност зборника представља чињеница да су у фокусу не појединачне пандемије или ограничен временски оквир, већ низ пандемија и епидемија које су у Србији владале током једног столећа. Вредност представља и, условно речено, поглед на пандемију „одоздо“, из угла обичних људи, било у смислу анализе колективних реакција на епидемију, било у анализи односа према измењеним околностима живота (нове мере и правила понашања).

Из рецензије проф. др Владимир Турјачанин

Обједињујући различите дисциплинарне перспективе, теоријске концепте, методе истраживања, овај зборник приступа проблему друштвеног живота епидемија и пандемија из комбиноване теоријско-методолошке перспективе, и у упоредном оквиру, што као резултат има успостављање проблемске и теоријске платформе за даље проучавање друштвених и културних аспеката здравствено-социјалних криза какве су епидемије и пандемије у мултидисциплинарној перспективи.

Из рецензије проф. др Данијел Синани